

1

ประวัติการปลูกเบญจมาศ

จากข้อเขียนในหนังสือ “The Chrysanthemum Manual” ของ National Chrysanthemum Society ประเทศอังกฤษ ที่พิมพ์ขึ้นใน ค.ศ. 1982 ได้กล่าวว่า เบญจมาศที่เป็นที่นิยมปลูกกันในการค้าในปัจจุบันนี้นั้นเป็นลูกผสมที่ค่อนข้างสลับซับซ้อนจาก species หลาย species ของพืชใน Genus Chrysanthemum ซึ่งมีถิ่นเดิมอยู่ที่ประเทศจีนและประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากว่าเป็นเวลานานกว่า 2,000 ปีที่เริ่มมีการรู้จักการปลูกเบญจมาศ ดังนั้นจึงเป็นการค่อนข้างยากที่จะทราบถึงบรรพบุรุษที่แน่นอนของสายพันธุ์เบญจมาศที่มีปลูกอยู่ในปัจจุบันนี้ สำหรับบรรพบุรุษที่สำคัญน่าจะได้แก่ *Chrysanthemum indicum* และ *Chrysanthemum sinense* และจากรายงานของ Scientific Society of Japan ได้กล่าวไว้ว่ายังมี species อื่น ๆ ของเบญจมาศซึ่งมีปลูกอยู่ที่ญี่ปุ่น ที่ได้มีส่วนในการพัฒนาเบญจมาศสายพันธุ์ที่มีปลูกอยู่ในปัจจุบันนี้

สำหรับ *C. indicum* นั้นถึงแม้จะคล้ายกับว่ามีต้นกำเนิดอยู่ที่อินเดีย แต่ความจริงแล้ว พบว่าเบญจมาศสายพันธุ์นี้เป็นพืชป่าทั้งของจีนและญี่ปุ่นตอนใต้ ลักษณะเป็นพุ่มสูงประมาณ 15 นิ้ว ทรงพุ่มกว้าง 18 นิ้ว และสามารถมีดอกได้ถึง 180 ดอกต่อต้นในแบบของ spray ดอกเป็นดอกชั้นเดียวสีเหลือง มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 1 นิ้ว ตามธรรมชาติแล้วจะบานดอกในเดือนธันวาคม ส่วนสายพันธุ์ป่าอีกสายพันธุ์หนึ่ง คือ *C. sinense* นั้นมีการเจริญเป็นพุ่มเช่นกัน โดยมีความสูงและความกว้างทรงพุ่มประมาณ 18 นิ้ว และแต่ละต้นอาจจะมีดอกได้ถึง 300 ดอกในแบบของ spray ดอกมีสีขาวคล้ายกับ ox-eye daisy (*C. leucanthemum*) และมีส่วนของ disc สีส้มมองเห็นได้ชัดเจน ดอกมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว ในธรรมชาติแล้วจะบานดอกในเดือนพฤศจิกายน ใบของ *C. indicum* และ *C. sinense* นั้นเป็นหยักๆ คล้ายกับสายพันธุ์ที่มีปลูกอยู่ในปัจจุบันนี้

มีหลักฐานที่เชื่อถือได้ว่าได้มีการปลูกเบญจมาศที่ประเทศจีนประมาณ พ.ศ. 43 จากการค้นคว้าของชาวญี่ปุ่นพอที่จะกล่าวได้ว่าหลังจากที่การปลูกเลี้ยงเบญจมาศที่ประเทศจีนได้รับการพัฒนาจนถึงจุดหนึ่งแล้วก็มีการนำเข้าไปประเทศญี่ปุ่นในระหว่าง พ.ศ. 1267 - 1292 เบญจมาศที่นำเข้ามาจากจีนนี้ก็ได้รับการพัฒนาต่อไปอีกโดยการคัดเลือกพันธุ์และการผสมข้ามพันธุ์ กับเบญจมาศที่มีขึ้นอยู่ในญี่ปุ่น

เบญจมาศจากเอเชียถูกนำไปปลูกที่ Holland เมื่อ ค.ศ. 1688 (พ.ศ. 2231) แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ จากนั้นได้มีการนำเอาเบญจมาศ จากจีนไปยังยุโรปคือที่ฝรั่งเศสอีก 3 cultivars เมื่อ ค.ศ. 1789 (พ.ศ. 2332) แต่ตายไปเสีย 2 cultivars cultivar ที่เหลือปลูกได้เป็นผลสำเร็จที่ฝรั่งเศสและถูกตั้งชื่อว่า “Old Purple”. ซึ่งจากหนังสือของ Kyle (1956) เขียนว่ามีการกล่าวถึงเบญจมาศในยุโรปเป็นครั้งแรกโดยนักชีววิทยาชื่อ Bregnius ใน ค.ศ. 1689 (พ.ศ. 2232)

สำหรับเบญจมาศที่เป็นไม้ตัดดอกนี้มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *C. morifolium* ซึ่งใช้เรียกพวกที่เป็น perennial และบานดอกในช่วงฤดูใบไม้ร่วง สำหรับ *C. morifolium* นี้ถูกตั้งโดยนักชีววิทยาชาวฝรั่งเศสชื่อ Ramatuelle โดยตั้งให้กับ cultivar “Old Purple” ซึ่ง cultivar นี้ถูกนำไปปลูกที่ประเทศอังกฤษเมื่อ ค.ศ. 1795 (พ.ศ. 2338)

ในระหว่างปี พ.ศ. 2341-2431 ได้มีการนำเบญจมาศจากจีนเข้าไปยังอังกฤษอีก 8 cultivars ซึ่งถูกนำไปปรับปรุงพันธุ์ที่เมือง Chelsea และได้มีการเสนอเรื่องเกี่ยวกับเบญจมาศเป็นครั้งแรกของประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2364 เนื่องจากเบญจมาศได้รับการสนใจมากขึ้น จึงได้มีการส่งนักรวบรวมพันธุ์พืชสองคนไปยังจีนเพื่อรวบรวมให้ได้มาก cultivars ที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ นักรวบรวมพันธุ์พืชคนแรกได้ส่ง เบญจมาศ 30 cultivars มายังลอนดอน แต่การส่งมาในครั้งหลังอีก 40 cultivars นั้นได้สูญหายไป จากรายงานในวารสารของ Royal Horticultural Society (RHS) แสดงให้เห็นว่า ในปี พ.ศ. 2369 ที่ประเทศสหราชอาณาจักร มี cultivar ต่าง ๆ ของเบญจมาศอยู่ 60 cultivars ใน พ.ศ. 2375 RHS ที่ Chiswick มีเบญจมาศปลูกอยู่ 49 cultivars.

ใน พ.ศ. 2386 RHS ได้ส่ง Robert Fortune ไปยังจีนเพื่อรวบรวมพันธุ์พืช ซึ่งสามปีหลังจากนั้นเขาได้ส่ง “Chusan Daisy” มายังอังกฤษ ซึ่งเป็นพ่อแม่ของสายพันธุ์ Pompon ในปัจจุบัน ในการไปรวบรวมพันธุ์ในครั้งนั้นไม่ได้รับความสำเร็จมากนัก

ใน พ.ศ. 2403 Robert Fortune ได้เดินทางไปญี่ปุ่น และได้รับความสำเร็จว่าการไปประเทศจีน และได้พบ cultivar ที่ดีที่มีปลูกเลี้ยงที่ญี่ปุ่น และได้ส่ง cultivar ที่เขาคิดว่าเป็น cultivar ที่ดีที่สุดมายังอังกฤษ การนำสายพันธุ์ของญี่ปุ่นมายังอังกฤษครั้งนี้ได้มีความสำคัญต่อประวัติการปลูกเบญจมาศอย่างมากที่สุด ได้มีการจัดตั้ง The National Chrysanthemum Society ขึ้นที่ Stoke Newington เมื่อ ค.ศ. 1846 (Kyle, 1956)

สำหรับ cultivar ต่าง ๆ ที่มีปลูกดั้งเดิมในประเทศจีนนั้นเป็นพวกที่มีกลีบดอกโค้งเข้าหากกลางดอก (Tightly Incurved) และมีสี เพียงไม่กี่สี เช่น ขาว เหลือง และม่วงอ่อน ส่วน cultivar ของญี่ปุ่นนั้น นอกจากจะมีขนาดใหญ่กว่าแล้ว ยังมีชนิดต่าง ๆ ของดอกอีกด้วย เช่น แบบที่มีกลีบดอกโค้งออกจากกลางดอก (reflexed) หรือแบบ loosely incurved ยิ่งไปกว่านั้นก็ยังมี หลายหลากสี กว่าพันธุ์ดั้งเดิมของจีน ถึงแม้ในปัจจุบันนี้ก็ตาม สีของดอกที่เป็น tightly incurved ของจีนก็ยังมีเพียงไม่กี่

กีสี่ เช่น ขาว เหลือง และม่วงอ่อน และมีจำนวน cultivar ที่น้อยกว่า สำหรับพันธุ์ reflexed และพวกที่เป็นชนิด loosely incurved ซึ่งได้รับการพัฒนาในอังกฤษและฝรั่งเศส ออสเตรเลีย และอเมริกา ก็เป็นพันธุ์ที่นำเข้ามาจากประเทศญี่ปุ่น และมีสีต่างๆ จำนวนมาก

จากข้อเขียนของ Chen Jun-Yu เรื่อง Studies on the Origin of Chinese Florist Chrysanthemum ซึ่งเขียนลงในหนังสือ Acta Horticulturae ฉบับที่ 167 (1985) กล่าวว่า Florist's Chrysanthemum เป็นไม้ดอกที่มีชื่อเสียงมากที่สุดชนิดหนึ่งของจีน และสำคัญที่สุดของโลก ซึ่งได้มีการปลูกที่จีนมาอย่างน้อยกว่า 1600 ปีแล้ว แต่ไม่เคยพบพันธุ์ป่าดั้งเดิมในจีนหรือที่อื่นๆ

ประวัติศาสตร์ของเบญจมาศและวิธีการปลูกเลี้ยง รวมถึงเหตุการณ์สำคัญต่างๆ พอจะสรุปได้ดังนี้

อย่างน้อยเป็นเวลา 2500-3000 ปีที่คนจีนโบราณ เริ่มเห็นคุณค่าของเบญจมาศพันธุ์ป่า *Dendranthema indicum* และชนิดอื่นๆ และใช้เบญจมาศเหล่านั้นเป็นตัวบอกถึงการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาล มีหนังสือจีนเก่าแก่เล่มหนึ่งชื่อ “Li Ji” หรือ “The Book of Rites” กล่าวว่า “ในเดือนสุดท้ายของฤดูใบไม้ร่วง ดอกเบญจมาศจะบานมีสีเหลือง”

ระหว่างราชวงศ์จิ้ง (Jing Dynasty) ในช่วง ค.ศ. 265-420 นั้นดูเหมือนว่าจะเป็นระยะต้นๆ ของการนำเบญจมาศพันธุ์ป่าเข้ามาปลูกในสวนตามบ้านและในราชสำนักต่างๆ ซึ่งรูปร่างดอกดั้งเดิมของ Florist's Chrysanthemum ก็ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในช่วงนี้ โดยทราบจากงานเขียนของกวีที่มีชื่อเสียงของจีน คือ Tao Yuan-ming (ระหว่าง ค.ศ. 355-417) ซึ่งเป็นผู้ที่ชอบการปลูกดอกเบญจมาศมาก โดยได้เขียนถึงเบญจมาศค่อนข้างบ่อยในบทกวีที่เขียนขึ้น

จากความเห็นของ Wang นั้น เบญจมาศสายพันธุ์ที่มีชื่อว่า “Nine-Flowered Chrysanthemum” ซึ่งเป็นชื่อที่ปรากฏอยู่เพียง cultivar เดียวที่บทกวีของ Tao นั้นเป็นดอกชนิดกึ่งซ้อน (Semi-Double) สีขาวคาดเหลือง ดอกขนาดปานกลาง ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นครั้งแรกที่ได้มีการบันทึกเกี่ยวกับ cultivar ของ *D. morifolium* เป็นครั้งแรกของโลก

เบญจมาศที่มีปลูกไว้ตามสวนโดยคนจีนในสมัยโบราณนั้น ถูกนำไปใช้ทั้งเป็นเครื่องดื่มที่เป็นยาและไม่ประดับด้วยระหว่างราชวงศ์ถัง (Tang Dynasty) ในช่วง ค.ศ. 618-907 นั้น การปลูกเลี้ยงเบญจมาศได้รับความนิยมมากขึ้น โดยทั่วไปปลูกเป็นไม้ประดับ ในขณะที่เดียวกันดอกชนิดต่างๆ (Type) และรูปร่างต่างๆ (form) รวมทั้งสีแปลกๆ ก็ได้รับการคัดเลือกและค่อยๆ เพิ่มจำนวนขึ้น ในบทกวีของกวีที่มีชื่อเสียงบางคนได้กล่าวถึงเบญจมาศซึ่งชี้ให้เห็นว่า ในระหว่างเวลาดังกล่าวมี cultivar ที่มีดอกสีขาว และสีม่วง นอกเหนือจากสีเหลืองที่มีอยู่

เกาหลีและญี่ปุ่นได้รับ Florist's Chrysanthemum จากจีนในตอนต้นของ ค.ศ. 900

ระหว่างราชวงศ์ซ่ง (Sung Dynasty) ในช่วง ค.ศ. 960-1270 นั้น การปลูกเบญจมาศในจีนได้รับการพัฒนามากขึ้น โดยมีจำนวน cultivar มากขึ้น และมีการเขียนคู่มือการปลูกเลี้ยงเบญจมาศ

จีน ตัวอย่าง เช่น Liu Meng's Chrysanthemum Manual ซึ่งเขียนขึ้นใน ค.ศ. 1104 ซึ่งนับว่าเป็นเอกสารจีนแรกทีกล่าวถึงดอกเบญจมาศของจีน โดยได้กล่าวถึง cultivars ต่างๆ 35 cultivars นอกจากนี้ยังมี Shi Ju's Manual of Hundred Chrysanthemum Cultivars ซึ่งเขียนขึ้นใน ค.ศ. 1242 โดยได้กล่าวถึง cultivars ต่างๆ มากกว่า 160 cultivars

Cultivars ต่างๆ ของ Florist's Chrysanthemum ได้เพิ่มจำนวนมากขึ้น ในระหว่างช่วงของราชวงศ์หมิง (Ming Dynasty) ในช่วง ค.ศ. 1368-1621 และในช่วงของราชวงศ์ชิง (Qing Dynasty) ในช่วง ค.ศ. 1644-1911 โดยที่ Wang Xiang Jin ใน ค.ศ. 1621 ได้กล่าวถึง cultivar ต่างๆ ของเบญจมาศ 269 cultivar ใน Cyclopaedia of Flowers ที่เขาเขียนขึ้น และ Liu Hao (1708) ได้กล่าวถึง cultivars ต่างๆ 192 cultivars

Holland ได้รับ Florist's Chrysanthemum จากโลกตะวันออกใน ค.ศ. 1688 และไปถึงอังกฤษเป็นครั้งแรก ในปลายศตวรรษที่ 18 โดย Robert Fortune ได้รวบรวมเบญจมาศหลาย cultivars รวมทั้ง cascade Chrysanthemum จากญี่ปุ่นและจีน ไปยังอังกฤษในช่วงตอนกลางของศตวรรษที่ 19

ส่วนสหรัฐอเมริกาได้นำเอา Florist's Chrysanthemum หลาย cultivars จากอังกฤษ ซึ่งคงเป็นตอนต้นของศตวรรษที่ 19

โดยสรุปแล้ว ประวัติศาสตร์ของวิวัฒนาการและการปลูกเลี้ยงของ Chinese Florist's Chrysanthemum นั้น เราพบว่า

ได้มีการนำพันธุ์ป่าไปใช้เป็นพันธุ์ปลูก และจากการปลูกเพื่อเป็นพืชเศรษฐกิจ เช่น เป็นยาหรือเพื่อใช้ดื่มไปเป็นไม้ประดับ จากดอกที่มีขนาดเล็กไปเป็นดอกที่มีสีต่างๆ และรูปร่างดอกชนิดต่างๆ มากกว่า 3,000 cultivars

สำหรับเบญจมาศพันธุ์ป่านั้นมีอยู่ 35 ชนิด กระจายไปตามส่วนต่างๆ ของจีน ซึ่ง *D. indicum* นับว่าเป็นพันธุ์ป่าที่เก่าแก่และได้รับความนิยมมากที่สุด และแพร่หลายทั่วไปในจีน

นักพฤกษศาสตร์และนักพืชสวน หลายคนยืนยันว่า *D. indicum* เป็น form เดิมของ Florist's Chrysanthemums และเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของ D.X. morifolium cultivars ต่างๆ ของ *D. indicum*, *D. bereale*, *D. nankingense* และ species อื่นๆ นั้นเป็น Chrysanthemum พันธุ์ป่า ซึ่งมีดอกขนาดเล็กมีสีเหลือง

ในบรรดาดอกสีออกม่วง (Violet-purplish) หรือ ขาวอมชมพู (pinkish white) ของ genus *Dendranthema* ได้แก่ *D. erubescens* (*C. zawadskii* var. *latilobum*) และ *D. zawadskii* นั้นน่าจะเป็นพ่อแม่พันธุ์ที่ใช้ปลูก (cultigen species) ซึ่งได้แก่ D.X. morifolium.

D. erubescens เป็นไม้ป่าทางตอนเหนือของจีนและบริเวณตะวันตกของกรุงปักกิ่ง บริเวณตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัด Gansu ดอกมีสีชมพู (pink), violet purple จนถึงเกือบขาว ดอกมีขนาดเล็ก บานตอนต้นฤดูใบไม้ผลิ และมีความสำคัญในการใช้ปรับปรุงพันธุ์ปลูก คือ D.X. morifolium.

D. zawadskii เป็นไม้ป่าทางตะวันออกและทางตอนเหนือของจีน จังหวัดที่อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือ และจังหวัด Shanxi มีใบที่มีลักษณะเป็น deeply หรือ entirely bipinnate ดอกมีสี purplish violet, pink หรือเกือบสีขาว หลายคนเชื่อว่า *D. zawadskii* ก็มีส่วนสำคัญของการพัฒนา Florist's Chrysanthemum.

พันธุ์ป่าที่มีดอกสีขาว พันธุ์หนึ่งได้แก่ *D. vestitum* พบที่จังหวัด Anhui, Zhejiang, Hubei และ Henan ก็อาจจะมีส่วนในการพัฒนา cultigen sp. คือ *D.X. morifolium*.

สำหรับประวัติการปลูกเบญจมาศและงานผสมพันธุ์ในญี่ปุ่น ซึ่งเขียนโดย J.Kawata กล่าวว่าเบญจมาศถูกนำเข้าสู่ประเทศญี่ปุ่นจากประเทศจีน เมื่อศตวรรษที่ 8 และได้กลายเป็นดอกไม้ประจำชาติของประเทศญี่ปุ่น ในสมัยของ Tokugawa Era (17-19th Century)

การทำให้เป็นไม้ตัดดอกเพื่อเป็นการค้าในญี่ปุ่น ไม่ได้เริ่มจนกระทั่งได้มีการนำดอกชนิด Standard จากประเทศสหรัฐอเมริกา ในตอนปลาย ค.ศ. 1920 โดยที่ขนาดดอกและขนาดใบของเบญจมาศดังกล่าว ใหญ่เกินไปเพื่อที่จะใช้ในการจัดให้เป็นไปตามรสนิยมของชาวญี่ปุ่น จึงได้เริ่มมีการปรับปรุงพันธุ์เพื่อให้ได้พันธุ์ที่มีลักษณะกะทัดรัดขึ้น

ส่วนการควบคุมการออกดอกโดยควบคุมแสง (โดยการเปิดไฟและการคลุมต้น) ที่ประเทศญี่ปุ่น อาศัยเทคนิคจากสหรัฐอเมริกาในตอนปลาย ค.ศ. 1930 และใช้กันแพร่หลายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง และวิธีการที่ใช้อยู่ในปัจจุบันคือการเปิดไฟในฤดูหนาวก็เหมือนกับที่ทำในสหรัฐอเมริกา การปลูกในฤดูร้อนโดยการคลุมต้น ได้ค่อยๆ ลดจำนวนลง เนื่องจากค่าแรงที่สูงขึ้น และปัญหาของความร้อนที่เกิดจากการคลุมต้น และพยายามใช้พันธุ์ที่เหมาะสมแทน

ประวัติการปลูกเบญจมาศในประเทศไทย

สมเพียร (2526) กล่าวว่าประวัติความเป็นมาของเบญจมาศในประเทศไทยนั้นไม่มีหลักฐานที่แน่นอนว่าได้มีการนำเข้ามาตั้งแต่เมื่อใด แต่มีการปลูกมานานแล้ว สำหรับการปลูกเป็นไม้ตัดดอกนั้นมีปลูกที่ถนนตก กรุงเทพมหานคร แต่ไม่ทราบว่าเป็นเมื่อใดและเป็นสายพันธุ์อะไร ประมาณ พ.ศ. 2509 คุณขาว ซึ่งเป็นเจ้าของสวนกระเเดด ในซอยเอกมัย ได้นำเบญจมาศญี่ปุ่นเข้ามาปลูก เข้าใจว่าจะมีอยู่หลายพันธุ์ แต่ที่ปลูกเลี้ยงได้ดีและแพร่หลายออกไปมีเพียงสายพันธุ์เดียว มีสีขาว เรียกกันว่า “ขาวกระเเดด”

จากนั้นได้มีการนำเบญจมาศสายพันธุ์ต่างๆ จากประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศญี่ปุ่นหลายครั้ง โดยอาจารย์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2506 เป็นต้น และยังได้มีการนำพันธุ์ใหม่ๆ เข้ามาจากประเทศไต้หวัน ญี่ปุ่น ฮอลแลนด์ สหรัฐอเมริกา และอิสราเอล โดยโครงการหลวงอย่างต่อเนื่อง

ปัจจุบันการปลูกเบญจมาศในประเทศไทยได้รับการพัฒนาไปเป็นอย่างมาก ทั้งการคัดเลือกสายพันธุ์ที่เหมาะสม รวมถึงการปรับปรุงวิธีการปลูกให้ดียิ่งขึ้น